

BİBLİYOGRAFYA :

Xénophon, *Anabase* (trc. Pierre Chambry), Paris 1933, s. 183, 205; Evliya Çelebi, *Seyahat-nâme*, II, 71; *Kâmûsü'l-a'lâm*, II, 1190; Cuinet, IV, 404, 517; Lutfî, *Târih*, I, 54; Danişmend, *Kronoloji*, I, 118, 290-291; Uzunçarşılı, *Merkez-Bahriye* (1984), s. 447, 450, 452, 506; Kemal Samancıoğlu, *Bartın Belediyesi ve Tarihçesi*, Bartın 1954; Semavi Eyice, *Küçük Amasra Tarihi ve Eski Eserleri Kılavuzu*, Ankara 1965, s. 11, 13, 16, 18, 27, 29, 54, 55, 56; Erkan Aşçıoğlu, *İktisadi ve Sosyal Yönleriyle Bartın*, İstanbul 1970; a.mlf., *Bartın*, Ankara 1984; Ali İhsan Gençer, *Bahriye'de Yapılan İslahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867)*, İstanbul 1985, s. 54, 100, 106; Necdet Sakaoğlu, *Amasra'nın Üç Bin Yılı*, İstanbul 1987, s. 102-105, 107-108, 124, 128, 144; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, Ankara 1988, s. 83; Talat Mümtaz Yaman, "Cihannüma'nın İlâveli Bir Nüshası", *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, XV, Ankara 1940, s. 219; Cengiz Orhonlu, "XVIII. Yüzyılda Osmanlılarda Coğrafya ve Bartınlı İbrahim Hamdi'nin Atlas'ı", *TD*, sy. 19 (1964), s. 115-140; Ali Dinçol, "Hititler", *Anadolu Uygartıkları Ansiklopedisi*, İstanbul 1982, I, 19.

METİN TUNCEL

BARTLETT, William Henry

(1809-1854)

Miss Pardoe'nin

İstanbul hakkındaki eserini resimleyen İngiliz ressamı.

26 Mart 1809'da Kentish Town'da dünyaya geldi. Manzara ressamı olarak yetişen Bartlett ilk resimlerini 1831-1833 yıllarında Londra'da Kraliyet Akademisi'nde sergiledi. J. Britton'un *Picturesque Antiquities of English Cities* adlı kitabı için desen çizmesi üzerine sevilen ve eserleri aranılan bir kitap ressamı olarak tanındı. Bu sebeple kendisinden Doğu ülkeleriyle Amerika hakkında yazılan bazı kitapları resimlendirmesi istendiği için altısı Yakındoğu'da olmak üzere birçok seyahat yaptı. Gerek Yakındoğu'da gerekse Amerika'da çizdiği resimler çelik gravür halinde hakkedilerek bu ülkelere dair kitaplarda yayımlandı. Metnini J. Carne'in yazdığı *Syria, the Holy Land, Asia Minor...* (London 1836) adlı kitabın resimlerini de W. Purser ile birlikte hazırladı. Daha sonra aynı kitabın birkaç levhası *Sacred Places. A series of ten Views in the Holy Land* başlığı ile yirmi dört sayfalık bir metinle birlikte Londra'da tekrar basılmıştır. Amerika ile ilgili resimleri H. A. Payne tarafından hakkedilerek N. B. Willis'in bu ülkeye dair kitabında yayımlandı (Almanca *Das Malerische und romantische Nordamerika*, trc. Süsemihl, Leipzig 1840).

William Henry Bartlett'in XIX. yüzyılın ikinci yarısında Top-hane'yi gösteren bir gravürü (J. Pardoe, *The Beauties of the Bosphorus*, Londra 1839, s. 72)

Bartlett başka ressamlarla birlikte G. N. Wright'in *The Rhine, Italy and Greece* adlı kitabını da resimlemiştir. Bartlett'in kaleminden çıkan pek çok resim çelik gravür tekniğinde işlenerek kendi imzası ile basılan şu eserlerde bulunmaktadır: *Walks about the City and Environs of Jerusalem* (1844); *Forty Days in the Desert or A Journey from Cairo to Mount Sinai and Petra* (1846); *The Nile Boat* (1849); *The Overland Route* (1850); *Footsteps of Our Lord* (1851); *Pictures from Sicily* (1852); *The Pilgrim Fathers* (1853).

Bartlett'in Türkiye'deki şöhreti, metni Miss Julia Pardoe tarafından yazılan İstanbul hakkındaki kitabın resimlerinden dolayıdır. Bartlett 1835'te İstanbul'a gelerek bu resimleri yerinde hazırlamıştı. Kitap 1839'da Londra'da *The Beauties of the Bosphorus* adıyla yayımlanmış ve başka dillere de çevrilmiştir. Çok beğenilen ve resimleri sonraki yayımlarda devamlı iktibas edilen bu 184 sayfalık ve bazan iki cilt halinde rastlanan kitabın içinde Bartlett'in seksen yedi levha halinde çeliğe hakkedilerek basılmış gravürleri bulunmaktadır. Bu gravürler gerek bazı binaların XIX. yüzyılın başlarındaki durumlarını, gerekse İstanbul'un manzarasını ve halkını göstermesi bakımından bugün belge olarak kullanılmaktadır. Bunların bazılarındaki küçük nisbet bozukluklarının ressamın mı yoksa hakkâkin mi hatası olduğu anlaşılamamaktadır. Gerçeği oldukça iyi aksettiren bu romantik resimlerin artık çok değişmiş manzaraların eski görüntülerini ebedileştirdikleri söylenebilir. Bartlett'in Miss Pardoe'nun kitabını süsleyen seksen yedi resmi değişik hakkâkler tarafından işlendiklerinden aralarında kalite farkları olmuştur. J. Carter, J. C. Varrall, H. Griffiths, J. Brandard, J. C. Bentley, W. Wallis, G. Richardson, S. Fisher, B. Adlard, J. T. Willmore, J. Conser, S. Bradshaw adlarındaki hakkâkler herhalde İstanbul'u görmediklerinden Bartlett'in orijinal resimlerini bazı değişikliklerle işlemişlerdir. Halbuki Bartlett'in İstanbul'u iyi dolaydığı ve rahat çalıştığı, Topkapı Sarayı avlularından yaptığı resimlerden anlaşılmaktadır.

Bartlett Malta'dan Marsilya'ya giderken 13 Eylül 1854'te gemide ölmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

W. Beattie, *Brief Memoir of the Late W. H. Bartlett*, London 1855; U. Thieme – F. Becker, *Künstlerlexikon*, Leipzig 1908 – Zwickau 1957, II, 554; H. Bowen, *Contributions to Turkish Studies*, London 1945, s. 38; M. E. Earl, *William Henry Bartlett and his Imitators*, New York 1966; A. M. Ross, *William Henry Bartlett, Artist, Author and Traveller*, Toronto-Buffalo 1973; E. Barteaux, "W. H. Bartlett of 'Bartlett' Prints", *Dalhousie Review*, XXIV, London 1945, s. 424-437; *ABr.*, III, 363.

SEMAVİ EYİCE

BÂRÛD

(bk. BARUT).

BÂRÛDÎ, Mahmud Sâmî Paşa

(محمود سامی باشا البارودی)

Mahmûd Sâmî b. Hasen
Hüsni Bek el-Bârûdî
(1839-1904)

Mısırlı şair ve devlet adamı.

Memlûklü Sultanı Baybars'ın kardeşi Nevrûz Atebegî'nin soyundan gelen Çerkez asıllı Bârûdî, varlıklı bir ailenin çocuğu olarak Kahire'de doğdu. Bârûdî nisbesini Aşağı Mısır'da İtâyü'l-Bârûd adlı küçük bir kasabaya nisbetle veya dedelerinden birinin barut ticareti yapmış olması sebebiyle almıştır. Bârûdî yedi yaşında iken bir topçu albayı olan babasını kaybetti. İlkokulu bitirince askerî mektebe girdi ve on altı yaşında oradan mezun olduktan sonra şiirle meşgul olmaya başladı; şair ve ediplerin sohbetlerine katıldı. Arap şiirini kaynaklarından araştırıp öğrenmek için Hasan el-Marsafî'den Arap dili ve edebiyatı dersleri aldı. Daha sonra İstanbul'da Mısır hariciyesinde sekreter olarak çalıştı. Bu arada Türkçe ve Farsça'yı öğrendi. İstanbul kütüphanelerinde bulunan birçok Arapça divan ve şiir mecmuasını gördü.

Hidiv İsmâil Paşa 1863'te İstanbul'u ziyareti sırasında Bârûdî'yi tanıdı ve ona karşı yakınlık duydu. Kahire'ye dönerken onu da birlikte götürerek binbaşı rütbesiyle özel muhafız kumandanlığına tayin etti. Böylece Bârûdî'nin askerî ve siyasi hayatı başlamış oldu. Ardından Fransa'ya ve İngiltere'ye seyahatler yaptı. 1864'te yarbay rütbesiyle 3. Muhafız Alayı'nın kumandanlığına tayin edildikten sonra albaylığa yükseltildi. Bârûdî Bâbîlî - Mısır münasebetlerinde aktif görevler almıştır. 1865 Girit İsyanı'nda Mısır'dan gelen yardımcı kuvvetlerde subay olarak yer aldı. Sırp-Bulgar isyanı sırasında bazı diplomatik temaslarda bulunmak için Hidiv İsmâil tarafından İstanbul'a gönderildi; daha sonra 1877 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Mısır'dan gelen kuvvetlerde kumandan olarak görev yaptı. Savaş sırasında gösterdiği cesaret, kahramanlık ve başarıları sebebiyle Osmanlı nişanlarıyla taltif edildi ve Mısır'a dönüşünde mirlivâliğe yükseltildi.

Tevfik Paşa babası İsmâil Paşa'nın yerine hidiv olunca, bazı siyasi reformları ve parlamenter sistemi savunan Bârûdî 1879-1882 yılları arasında önemli birçok idarî ve siyasi görevlere getirildi. Önce Şarkiye, sonra Kahire valiliğine, daha sonra da Vakıflar ve Maarif bakanlıklarına tayin edildi. 1882'de Mecidiye nişanıyla tuğgeneralliğe yükseltilerek Harbiye nazırlığı da uhdesine verildi; kısa bir süre sonra da hükümet başkanlığına getirildi.

Bârûdî, daha Mehmed Ali Paşa zamanında varlığını hissettirmeye başlayan ve daha sonra ordudaki Türk-Çerkez subaylara karşı vaziyet alan milliyetçi hareketi destekledi. "Mısır Mısırlılarından" ilkesini benimseyen bu hareketin lideri Urâbî Paşa'nın 1882'de İngilizler'e karşı ayaklanmasında aktif rol oynadı. İsyançıların yenilmesinden sonra tutuklanarak idama mahkûm edildi; ancak ceza-

sı sürgüne çevrilerek on yedi yıl kalacağı Seylan adasına gönderildi. Burada İngilizce öğrendi; bu dilden Arapça'ya bazı kitaplar tercüme etti ve sürgün günlerini şiir yazmakla geçirdi. 1900 yılında affedilerek ülkesine döndükten sonra kendini tamamen edebî çalışmalara veren Bârûdî Kahire'de öldü.

Bârûdî şiir kabiliyetinin kendisine ane tarafından intikal ettiğini söylerdi. Edebiyat tahsil etmemesine rağmen Câhiliye, ilk İslâmî dönem ve Abbâsî dönemlerine ait ünlü şairlerin şiirlerini şahsî gayretleriyle inceleyerek ve ediplerin sohbet toplantılarına katılarak edebiyat kültürünü geliştirdi. Eski Arap şiirinin yeni ustası sıfatıyla kendinden sonra gelen şairlere öncülük etti. Şiirlerini gereksiz süslemelerden uzak sade bir dille yazdı. Kasidelerinde örfle bağlı kaldı ve eski üslubu diriltmeye çalıştı; diğer şairleri de bu konuda kendisine uymaya davet etti. Klasik şiire kendi üslubunu da katarak Arap şiir tarihindeki müstesna yerini aldı. Şiirlerinde Mısır tabiatını, kendi aile çevresini, bizzat katıldığı savaşları, yaşadığı siyasi olayları ve sürgünde geçirdiği günleri samimi bir ifadeyle tasvir eder. Şiirlerindeki yumuşaklık, sükûnet, incelik ve rahatlık hemen hissedilir. Onun en dokunaklı şiirleri, memleketinden ve yakınlarından uzak, vatan hasreti içinde Seylan'da yazdıklarıdır. Arap edebiyatındaki geniş kültürü yanında Türkçe ve Farsça'yı da bilmesi, Fransız ve İngiliz dil ve edebiyatlarına âşina olması, yarım yüzyıllık askerî ve siyasi tecrübelerine sahip bulunması, onun şiirini muhteva yönünden de zenginleştirmiştir. Abbâsî devri ve daha önceki dönemlere ait klasik şiir tarzını XIX. yüzyılın üslubuyla terennüm etmiş, aralarında Hâfız İbrâhim ile emîrî-ş-suarâ Ahmet Şevki'nin de bulunduğu kendinden sonraki şairlere bu konuda öncülük yapmıştır.

Bârûdî'nin zaman zaman mevcut sözlüklerde bulunmayan kelimeler kullanması, üslûp hataları yapması, bazan yarım bazan tam beyit halinde başkalarının şiirini kendi şiirine aktarması, yerine oturmayan mübalağalı ifadelerle yer vermesi, onun gerçek değerine gölge düşürmez. Ayrıca XIX. yüzyılın ikinci yarısında cereyan etmiş birtakım siyasi ve sosyal olaylara ışık tutması bakımından şiirleri Türk tarihi için de kaynak teşkil etmektedir.

Şevki Dayf, *el-Bârûdî: Râşidü's-şî'ri'l-hadîş* (Kahire 1977), Ömer ed-Desûkî,

Maḥmūd Sāmī el-Bārūdī (Kahire 1981) adlı eserinde onun hayatını ve şiirlerini incelemiştir.

Eserleri. 1. *Dîvân*. Geleneksel Arap şiirinin methiye, fahiye, hamâse ve aşk şiiri motifleriyle birlikte siyasi ve sosyal bazı meseleleri de ele alan şiirlerinin önce Mahmûd el-İmâm el-Mansûrî tarafından "hemze"den "lâm" kafiyesine kadar olanları iki cilt halinde neşredilmiş, daha sonra aynı şiirler Ali el-Cârim ve Muhammed Şefik Ma'rûf'un şerhleri ve Muhammed Hüseyin Heykel'in önsözleriyle I. cildi 1940, II. cildi 1942 yılında Kahire'de tekrar yayımlanmıştır. Eserin "lâm" kafiyesinden sonraki kısmı hâlâ basılmamıştır. 2. *Keşfü'l-gumme fi medhi seyyidi'l-ümme*. Bûsîrî'nin meşhur *Kaşide-i Bürde*'sini vezin, kafiye ve konu yönünden taklit ederek yazdığı ve hacim bakımından aslının iki misli olan bu kasidesi Kahire'de kırk sekiz sayfa halinde yayımlanmıştır (1909). 3. *Muḥtârât*. Sürgünden sonraki çalışmalarının mahsulü olan bu antoloji, Abbâsî döneme ait otuz şairin divanlarından derlediği 39.593 beyti ihtiva etmektedir. Eser Arap şiirinin edep (muâşeret ve ah-lâk), methiye, mersiye, hicviye, nesib gibi klasik konularına göre sınıflandırılmış olup I. cildi 1909'da, II. cildi de 1911'de Yâkût el-Mürsî tarafından Kahire'de neşredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed el-İskenderî – Mustafa İnânî, *el-Vasfî'l-edeblî-ʿArabî ve târîḥih*, Kahire 1335/1916, s. 347-349; Serkîs, *Muʿcem*, I, 514-515; J. M. Abd al-Jalîl, *Histoire de la Littérature Arabe*, Paris 1943, s. 239; Ziriklî, *el-Aʿlâm*, VII, 171; Kehhâle, *Muʿcemü'l-muʿellifîn*, XII, 165-167; C. Zeydan, *Âdâb* (Dayf), IV, 588; Ömer ed-Desûkî, *Fî'l-Edeblî-ʿArabî*, Kahire 1961, I, 157-227; a.mlf., *Maḥmūd Sāmī el-Bârūdî*, Kahire 1981; G. Wiet, *Introduction à la Littérature Arabe*, Paris 1966, s. 280; H. Peres, *La Littérature Arabe et l'Islam par les textes, XIX et XX siècles*, Paris 1969, s. 95; Ch. Pellat, *Langue et Littérature Arabe*, Paris 1970, s. 201; Akkâd, *Mecmûʿatü aʿlâmi's-şî'r*, Beyrut 1970, s. 315-345; Şevki Dayf, *el-Edeblî-ʿArabîyyü'l-muʿâşır fî Mişr*, Kahire 1976, s. 83-91; Hannâ el-Fâhûrî, *Târîḥü'l-edeblî-ʿArabî*, Beyrut, ts. (el-Matbatü'l-Büliyye), s. 959-963; Muhammed Kürd Ali, *el-Muʿâşırün* (nşr. Muhammed el-Misrî), Dımaşk 1401/1980, s. 389-426; Abdurrahman er-Râfîî, *eş-Şevretü'l-ʿUrâbiyye*, Kahire 1404/1983, s. 97-114; Muhammed ed-Desûkî, "el-Bârūdî: eş-Şâʿirü'l-baʿtal", *Mecelletü'l-Ezher*, XXVI/8, Kahire 1954, s. 471-473; Ali el-Amârî, "el-Âḥfetü'd-dîniyye ʿinde'l-Bârūdî", a.e., XXXII/8 (1960), s. 855-861; M. M. Badawî, "al-Bârūdî Precursor of the Modern Arabic Poetic Revival", *Wî*, XII/4 (1969), s. 228-244; Henri Pérès, "Bârūdî", *El²* (İng.), I, 1069-1070; a.mlf., "Bârūdî", *UDM*, III, 911-914.

Mahmud
Sâmî Paşa